

III / 12. 190

A római katolikus egyház Erdélyben.

ÍRTA:

Dr. KOSUTÁNY IGNÁCZ
EGYETEMI TANÁR.

Handwritten: 157.973
Handwritten: 157.973
Handwritten: 157.973

SZEGED, 1925.

Catholicismul Unguresc in Transilvania si Politica Religioasa a Statului Roman de Dr. Onisifor Ghibu professor la Universitatea din Cluj membru corespondent al Academiei Romane. Cluj, 1924.

Vae victis !

Közel hét esztendeje, hogy Erdély és vele a Tiszavidéknek nagyrésze román imperium alá került.

Azóta folyton jönnek a hírek arról, hogy a nagyhatalommá nőtt Románia milyen kíméletlen erőszakossággal esett neki kizsákmányolni a szerencse kedvezését és elnyomni, megsemmisíteni mindent ami Nagy-Romániában nem román, első sorban pedig azt, ami magyar.

Elfoglalja és bezárja a magyar iskolákat, az iskolákból, valamint az egész nyilvánosságból kitiltja a magyar nyelvet, a magyar felekezetek egyházi életébe erőszakkal befurakodik, hogy azt magyarságából kivetköztesse. Fennállásuknak anyagi alapjait, ingatlanaikat elveszi, önkormányzatukat meghiusítja.

A felekezetek közt különösen a római katolikus az, melynek autonómiája és az erdélyi róm. kath. Status vagyona a román politikusok vágyakodását leginkább ingerli.

Minthogy pedig a gyakorlati politika nem nélkülözheti a theoretikus megalapozást, 1924-ben jelent meg Kolozsváron, a kolozsvári egyetem egyik tanárának, dr. Ghibu Onisifornak egy könyve, mely a román nemzeti politika munkáját theoretikus alappal volna hivatva ellátni.

Ezen nagy igyekezettel megírt könyvnek általános irányával kíván foglalkozni ez a kis füzet.

Különös könyv ez. Munkájának célját maga a szerző fejti ki előszavában. Ez a cél pedig abban áll: megmutatni, hogy Romániának eszeágában sincs a magyarok ősi jogait eltiporni, sőt. A magyaroknak úgy egyházi, mint iskolai téren jobb dolguk van most, mint volt 1918 december 1.-e előtt, mikor a román imperium alá kerültek. A könyv célja: hogy a magyarok belássák, miszerint az ő ősi jogaik nem egyebek, mint koholmányok. Lássák ezt be a magyarok és hozzák be Romániába azt a békét és azt a keresztény szeretetet, mely után minden állampolgár az ő lelke mélyén sóhajt.

Különös könyv ez, praepotens és agresszív, meglepő és bátor. Meglepő állításai készületlenül találják az olvasót. Új és bátor, mert szembehelyezkedik mind azzal, mit a történeti tudomány eddigelé mint történeti tényt megállapított. A múlt képét egészen másképp állítja elénk, mint azt eddig láttuk.

Az 1918 december 1.-én tartott gyulafehérvári román országos népgyűlés kimondotta minden felekezet javára az egyenlő jogot és teljes felekezeti szabadságot. Román testvéreinek ezzel a határozatával G. úr nincs megelégedve. Mit jelent ez a szó: „felekezeti autonóm szabadság”? Ez a formula érthetetlen. Szerző tehát neki fog azt testvéreinek érthetővé tenni és megmagyarázni. Ami dicséretet érdemlő vállalkozás is lenne, mert az autonómia fogalmát kifejteni mindenestre nyereség a tudomány számára. De ő szerinte a felekezeti autonómia lényege az: hogy megfeleljen annak a célnak, mit a román politikusok tőle megkövetelnek. A magyaroknak felekezeti autonómiája szerinte nem szolgál vallási érdekeket, hanem csak eszköz arra, hogy megsemmisítsen mindent, ami nem magyar. Ergo: deletur.

*

Nem több szerencsével fejtegeti azt a kérdést, mi a katolicizmus? Mert szerinte az egész nyugati Európa nem tudja

ezt, és hamis úton tévelyeg. Nyugaton azt mondják, hogy katolikusok azok a keresztények, kik egyházi fejüknek a római pápát hiszik. Tévednek. Ezek nem katolikusok, hanem *pápisták*. Igazi katolikusok a görög-keleti egyházhoz tartozó keresztények, a katolikus nevet ennél fogva saját egyháza javára elrekvirálja.

Búvárkodása közben ráakadt a nagy egyházszakadásra is. De a nagy Schizmáról nem mond egyebet, mint: „amidőn 1054-ben az emberi hiúság és gyengeség indító okaiból az egyetlen, szent, egyetemes és apostoli krisztusi egyház két részre szakadt, a nyugatira és keletire, ezáltal nem szűnt meg általános, illetőleg egyetemes volta“. Több mondanivalója nincs. És itt álljunk meg egy keveset.

A nagy egyházszakadás Európa történetének egyik legnagyobb eseménye. Következményeiben korszakos, mert két táborra osztotta Európa népeit, és ezek mai nap is egymástól nemcsak különböznek, hanem ellentétben is állanak. A nagy Schizma történetének bőséges irodalma is van, alkalmas arra, hogy egy igazi tudós nagy eredményekre jusson. Ez azonban túlfekszik az ő horizontján. Egy komoly történésznek fel kellett volna itt használni az alkalmat arra, hogy vizsgálja azon nagy eseményeknek okait és következményeit, melyek a magyar és a román nép közötti történelmi viszony megértésére vezetnek. Mert ma már mindenki ismeri azt a benső összefüggést, mi egy népnek vallása és értelmi világa közt uralkodik. A valóság volt az emberi civilizációnak az a protoplasmája, hol együtt volt található mindaz, amit akkor az emberiség szellemi ereje alkotott: a jog, erkölcs, költészet, művészet és ismeretek világában. Ez foglalta magában valaha az emberi léleknek egész világát. Innen indult ki minden szervezettebb együttélés. Ha a szerző komoly munkát végzett volna, megtalálhatta volna a magyar és román néplelek közti különbségek első igazi okát. De van még más ilyen ok is. A román népnek ősi foglalkozása a havasi pásztorkodás. Ez adta meg majd kétezer éven át e népnek jellemét. A közlekedésnek hajdani nehézségei a hegyi pásztorokat elszigetelték, önmagával megelégedetté, az idegen iránt bizalmatlanná tették. Az idegenek sem állott érde-

kében őket felkeresni, mert cserélni való állatjaikat és állati termékeiket azok hozzák le a Dunára, ahol nagy vásárok vannak. Hit és foglalkozás voltak határozók a népek jellemére. A román népet a keleti egyház nevelte, hogyné jutott volna érvényre a románánál is, a magyarnál is az a különbség, ami Róma és Bizancz kulturáját egymással szembeállította. A román nép konzervatizmusa pedig az ő kulturális állapotát nagy mértékben megőrizte, mindaddig, míg végre III. Napoleon politikája a XIX. század közepén Moldva és Munténia, e két oláh fejedelemség értékét az ő politikája számára fel nem fedezte.

Ime a főkülönbség a magyar és román nép közt, mert minden népnek a maga küzdelmeiből, világhelyzeteiből kifolyólag bizonyos jellemvonása alakul ki, mely nemzedékeken át megerősödve és tovább fejlődve könnyen egyoldalúságba is csaphat át. A francia nép szenvedélyes gyűlölete a németiség ellen szomorú bizonyítéka ennek az egyoldalúságnak.

De nem is lett volna szükséges szerzőnek fárasztó tanulmányokat tenni, hiszen mindenki saját szemével láthatja a különbséget a szerb és horvát, az orosz és lengyel nép között, a keleti és nyugati egyház hívei között. Láthatja mindenki milyen szakadék választja el őket egymástól és e mélységet át-hidalni lehetetlennek látszik. Pedig a szembenálló felek fajuk tekintetében közelebb állanak egymáshoz, mint a magyar és a román. Ha ő komoly munkát akart volna végezni, könnyen megtalálhatta volna a különbség okát a magyar és román nép-jellem és világfelfogás között, nem lett volna tehát szükséges a „pogány gyűlölet”-re mutatni a magyaroknál, s ezzel szemben a „szelíd Jézus” szellemére hivatkozni a románoknál. Mert hiszen e két nép nem sokat érintkezhetett egymással, vagy legalább is kevesebbet, mint a magyar az olaszszal, vagy a lengyellel, kiket „pogányul” *nem* gyűlölt. Sűrű érintkezésben volt az olaszsal, mint a kultura mesterével, a lengyellel pedig ismételtén államjogi kapcsolatban is élt. Igaz, hogy ezeknél a magyarnak volt is mit keresnie. A sűrű érintkezésnek eredményei ott is vannak történetünkben.

De nemcsak a magyarokra, hanem saját román testvéreire is haragos szemekkel néz a könyvnek szerzője. Mért kö-

tötték meg az uniót Rómával 1698-ban? Mért lettek pápisták? Az 1698. évi unió iránt Románia tudósai nincsenek egy véleményen. Ghibu Onisifor azt egyenesen árulásnak tartja, Bunea Ágoston ellenben a legkorszakosabb eseménynek az erdélyi románok életében. Ez utóbbi szerint Róma és a Habsburg-ház szabadították ki a románokat, akik már a pusztulás szélére jutottak, a magyarok zsarnoksága és elnyomása alól. Így váltak a kálvinista magyarok uralma alól kiszabadított románok a Habsburg-családnak hatalmas támaszaivá. Ghibu szerint a Habsburgok a magyarokkal szövetségben („osztrák-magyar katolicizmus”) és Kolonics Lipót kardinális tanácsadása mellett kereszteshadjáratot viseltek a románok ellen. A harmadik tudós Saguna András görög-keleti román püspök, ki a román nép politikai hitvallásának programját megalkotta, ezen politikának alapjául a Habsburg-ház iránti hűséget tette. A román tudósok tehát más és másképen látják saját történetüket. Egyik a Habsburgokban felszabadítót lát, másik ellenséget, egyik a Rómával való egyesülésben mentőhorgonyt a pusztulásra jutott románok számára, a másik az uniót elítéli. És épen G. úr kel ki a Rómával való unió ellen, ki a románok római származását és a „continuitás” elvét (értve a történelmi folytonosságot Traján légiói és az erdélyi románok között) olyan követelően állítja. Pedig neki illenék lelkesedni akkor, mikor vérei egyesülnek azzal a Rómával, hol ősük a nagy Romulus farkastejen táplálkozva megindította Nagy-Románia történetét. Amint ezt Kolozsvár főterén (ab Urbe condita 2664. évében) felállított szobor hitelesen bizonyítja.

A magyar állam a román nép iránt sohasem volt ellenséges érzülettel. A magyar politikai élet 900 esztendőn át csak a nemesség fogalmát ismerte, a nemzetiségét azonban nem. A legkülönbélebb származású és nemzetiségű emberek megszerezheték a nemességet, valamint az ország nem nemes lakói is. Ha azután a nemességet megnyerték, ezzel megnyerték a részességet is az államhatalomban (tagjai lettek a szent koronának). Így volt ez Erdélyben is. És ha G. úr a románok nemzeti sérelmei közé számítja azt is, hogy sok román eredetű jeles család elszakadva nemzetétől beolvadt a magyarságba, és ott vezető emberekké lettek, ezzel ellenkezőleg mi hajlandók

vagyunk ezen körülményt a régi magyar politikai életnek javára írni annak történeti beigazolásául, hogy a magyar nemzet az idegenekkel szemben nem zárkózott el, sőt minden idegent: szerbet, horvátot, románt, olaszt, lengyelt érdemei alapján befogadott a magyar szent korona tagjai közé.

*

A román nép elnyomását panaszolják fel a román történetírók, s ezekkel együtt Ghibu úr is. De ez az elnyomás másképen fog feltűnni a múltnak elfogulatlan ismerői előtt. Ezek jól tudják, hogy Európában a XII—XIII. században szabad, vagy szolgai állapota mindenkinek attól függött, hogy milyen természetű szolgálatokkal volt terhelve az a föld, amelyen élt. Így alakult ki idővel egy nagy, sokféle árnyalatú és elágazású szolga-osztály, amelyhez tartozóknak jogállására azon viszony volt irányadó, melyben valamely úrhoz állottak. Tulajdonképeni rabszolgákkal ugyan a későbbi középkorban már nem találkozunk, de az alsóbb néposztályoknak sorsa mindenütt keserves volt. Áll ez különösen Európa keletén Lengyelországra és Oroszországra. A parasztság nyugaton tett ugyan kétségbeesett kísérleteket helyzete javítására, mint a Felső-Rajna-vidéken, Bodeni-tó, Mühlhausen, Westfalia környékén, valamint Franciaországban a „la jacquerie“ bizonyítja. De ezen lázadások többé-kevésbé kommunista eszmék vezetése alatt állottak és mindenütt vérbe fulladtak (nálunk Magyarországon 1514-ben). Magyarországon és Erdélyben is nyomasztó volt a parasztság helyzete. Ezek között még legtűrhetőbb a török földről bemenekült rácok és oláhoké. Ezek a csekély igényű és pásztorkodáshoz szokott emberek a magyar vidékeken itt-ott beolvadtak a lakosságba is, de fent a havasokon megmaradtak népi szokásaik mellett, és saját szokásaikat kiváltság mellett önállóan folytatták. Adó helyett csak *sztrongát* fizettek. Ez abból állott, hogy a fejős juhokat és a bárányokat megszámlálták, azután pásztoradó fejében huszadot szakítottak ki belőlük. A XVII. század végén a sztrongát már a dézsma váltja fel, bár ezt még sokáig sztrongának hívják. Ez tizedelést jelentett, vagyis az előbbi adónak megkétszerezését. Ezek a pásztorok lassankint letelepedének és különböztek azoktól a vándorló nomád pásztoroktól, kik a tavaszi és nyári legeltetés idején Len-

gyelországból, Munténiából (Havasföld), Moldvából jöttek Erdélybe, ősszel azután megint haza húzódtak nyájaikkal. Ezek nem fizettek adót, csak legelőbért adtak földesuraiknak és csupán a hegyeken vert kunyhók és cserények — esztren-gák — után fizettek valamicskét. A letelepültek azután jobbágyi sorba kerültek, de semmikép sem tudtak beletörödni a magyar jobbágyi tartozásokba és az egyházi tizedbe. Az elégedetlenség zavargásokba tört ki, és csakhamar odaállottak azon magyar és székely elégedetlenekhez, kiket már Zsigmond király idejében Erdélynek hatalmas nagybirtokosai kiméletlenül zsaroltak. Ilyen nevezetes lázadások voltak 1437., 1457., 1472. években. A román történetírók — Odobescu, Slavici, Papiu — különösen az 1437.-i parasztlázadást úgy állítják be, mint az elnyomott román nemzet szabadságharcát a zsarnok magyarok ellen. A történeti okmányok ezt nem igazolják. Az első kolos-monostori békeegyezség a felkelő vezérek nevét így sorolja fel: Biró László, Biró Vince, Bánó László, Tamás mester, János és Jakab mester, László Gábor fia, Vajdaházi Pál, tehát mind csupa magyar nevek. Ez a felsorolás nem látszik támogatni azt a beállítást, mintha a lázadás román nemzeti szabadságharc lett volna. Az 1697.-i gyulafehérvári unió pontjaiban sem található a román nemzeti eszmének még nyoma se. A Hora-Kloska-féle lázadás se nemzeti aspirációból robbant ki, hanem a földesúr és jobbágy közötti viszony elmérgesedéséből, melyet a kormány szabályozni elmulasztott. De a román tudósok hazájában sem voltak ennél jobbak a viszonyok, csak tartósabbak. *Az utolsó parasztlázadás Romániában 1907-ben volt és elfojtása körül a testvéri szeretetnek olyan kevés szerep jutott, hogyha a román tudósok a földreform kérdését és a földművelő nép nyomorát akarják tanulmányozni és megismerni, semmiképen sem szükséges, hogy országok határán túl menjenek tanulmányútra.*)*

*) Dr. G. D. Creanga: Consideraciuni generale a supra reformelor agrare si a supra expropriacionei. Biblioteca Politica No. 7. Bucuresti. Editura „Flacara”. 1914. Dobrogeanu-Chereu Neo Jobagia 1910 Socec et comp. Ismertette: XX. század, XII. évfolyam 23. kötet 1911 májusi szám. U. o. 1911. II. 626. I. XVI. évf. 31. kötet 1915.-i szám. Az Erdélyben elnyomott románság sorsa iránt érdeklődők olvassák el Th. Masaryk Zur russischen Geschichts und Religionsphilosophie Jena. 1913. I. 115.

De elnyomatásról lévén szó, lássuk vajjon csakugyan olyan tűrhetetlen volt-e ez az elnyomás, miben a románok sínlődtek 1914-ig?

Magyarországon a románok 1867. óta olyan egyházi autonómiát élveztek, mely páratlan az egész földkerekségén, Romániát is beleszámítva. (Ez az autonómia talán Ghibu úr igényeinek is megfelel.) Egyházi, iskolai és alapítványi ügyeiket önmaguk függetlenül intézték. A legegyszerűbb oláh paraszt is úgy polgári, mint politikai jogokban az ugyanazon fokon lévő magyarral teljesen egyenlő volt. A magyar állam a román kultúrát évenként kb. 6 millió koronával támogatta:

a görögkatholikus egyházak javadalmazása	430.000 K
a görögkeleti egyházak javadalmazása	320.000
lelkészi congrua mind a két egyházban összesen	4,160.000
középiskolákra	932.585
elemi iskolákra	95.000
román felekezeti tanítóképző intézetekre	60.000 „
mindössze:	5,997.585 K

mi akkori időben ugyanannyi svájci franknak felelt meg, ma kb. 276 millió lei. Románnyelvű elemi iskola volt 2331. Ezeket a magyar állam 1,300.000 K évi segélyben részesítette, holott ezen iskolák nagy többségében nemcsak magyarul nem tanítottak, de még a tanító se értette az állam-nyelvét. A románoknak volt 6 tanítóképző intézetük, 4 gimnáziumuk, egy reáliskolájuk, 1840 görögkeleti, 1476 görögkatholikus plébániájuk, de ezen 3316 plébániában nem prédikáltak magyarul, csak mindössze hat helyen, holott a magyar nyelvű görögkatholikus plébániák közül 155-ben oláhul is hirdették az Isten Igéjét. Magyarország földbirtokaiból 1900—1910. évig, 10 év alatt 80.000 hold jutott az erdély földművelő románok kezére, úgy hogy 1914-ben az összes erdélyi földbirtokosoknak nagyobbik fele nem volt magyar. Csak még azt említem fel, hogy 1910-ben román nyelven megjelent 43 hírlap, melyekből a m. kir. posta 4,743.000 lappéldányt továbbított.

Ezek az adatok, melyeknek hitelességéhez szó nem fér (l. A m. kir. kormány 1910. évi működéséről és az ország közállapotáról szóló jelentése Budapest, 1911.) feltűntetik azt, hogy

csakugyan elnyomtuk-e mi magyarok az erdélyi románokat? Ime a „*pokoli terv*“, a „*pogány gyűlölet*“, mellyel Ghibu úr vádol bennünket. Ámde az ő irányzatos beállítása nem annyira a román népnek, mint inkább a tudományos lelkiismeretnek elnyomásáról tesz bizonytságot. Veszedelme abban áll, hogy az ő román olvasói széles rétegeinek az imponál legjobban, ami a való tényektől messze áll.

*

Szerző munkájának 21. lapján áll a következő: „ezen törekvések (t. i. a románok elnyomása) nyilvánvalók, úgy az 1867. óta bekövetkezett tényekből, mint azon elvből, mely Budapest megszállásának idejében fedeztetett fel 1919-ben *Huszár Béla* hatalmas kötetében: „*A magyarországi románok*“. Ebben, a több mint ezer oldalból álló kötetben, amelyen nagy titokban dolgoztak és tartottak, van dicsőítve és megállapítva részletekig a román vallás és a román nemzetiség kivégzésének háborúja. Ha a világháború nem úgy fejeződött volna be, mint ahogy befejeződött, az erdélyi románság sorsa örökre meglett volna pecsételve. A magyar állam segítve a katolikus egyház elnemzetlenítő hitével győzelemről-győzelemre haladna a mi csapataink felett. Most miután ez az ördögi kísérlet lehetetlenné tétetett, le kell, hogy fegyverezzük teljesen a vallási téren is a velünk szemben olyan rossz szándékú ellenséget, épúgy mint ahogy a lefegyverzés megtörtént, katonai, politikai, kulturális és gazdasági téren stb.“

Ennek a nevezetes munkának szerzőjét G. úr munkája 21. oldalán Huszár Bélának, 291. oldalán Huszár Antalnak írja. Ezen nyomtatványt minden utánjárásom mellett sem voltam képes se én, se a budapesti Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárigazgatósága felfedezni, holott, ha ilyen könyv csakugyan megjelent volna, azt ez utóbbinak bizonyosan tudni kellene.

Dehát elég az, ha G. úr látta és tudja, olvasói ezt neki elhiszik.

Ghibu úr azt mondja: hogy ő nem akar a magyar nép ellen viszonzádat emelni, de mégis kényszerítve érzi magát, hogy a hosszú ezeréves üldözést néhány adattal bizonyítsa.

Lássuk mindjárt az első adatot.

II. Endre magyar király (1205—1235-ig) Kercz román kolostort Fogaras vidékéből „kiragadta” (exemtam de Blaccis) és a szászoknak adta. „Ezáltal vígasztalás és lelki-épülésre szolgáló hajlék nélkül hagyott bennünket. Romjai most is láthatók”. Mondja ő. Mi meg hozzá tehetjük: szerencse, hogy ezek a romok még ma is láthatók. Mert aki azokat látja és tud olvasni a kövekből, annak ezek a kövek azt mondják, *hogy a kerczi monostort ciszterciták építették*. Talán csak nem gondolja Ghibu úr, hogy a ciszterciták, clairvaux-i Bernát ezen fiai — XII. század — románok lettek volna? Mert a francia—román atyafiságról akkori időben még senki se álmodott. Ez az előkelő atyafiság alig több 70 évesnél. Annyi köze van a mai „román” nemzetnek a kerczi monostorhoz, mint a „román”-oknak a X—XIII. századi román építészetéhez. Magyarországon az ezen korból fentmaradt román ízlésű építési műemlékeink száma a 400-at megközelíti. *Ezeknek egyik legkeletibb maradványa Kercz*. Azután ha G. úr „Egyházjog”-omnak minden helyét olyan figyelemre méltatta volna, mint azokat, amelyeket idéz, tudhatná, hogy az exemtio szót helytelenül értelmezi úgy, hogy a király a román monostort a vígasztalásért epedő románoktól elvette volna. Az exemtio a XIII. század okleveleiben azt jelentette, hogy a király a kerczi apátságot a fogarasi Kenéznek teljesítendő fizetésektől és szolgálatoktól felmentette. A vígasztaláson és lelki-épülésen ezzel semmi csorba nem esett. A kerczi apátságot először a tatárok pusztították el, azután pedig 1421-ben Murad szultán hadai.

*

Munkája során G. úr az én „Egyházjog” című könyvemre hivatkozik, abból egész részleteket idéz, hogy kimutassa azt a hatalmi túltengést és visszaélést, mi Magyarországon a magyar nemzet és a katolicizmus között fennáll. „A magyar katolicizmus történelme nem egy felebaráti szeretet vallásának történelme, hanem a gyűlölet és olyan vallásnak történelme az, amely mindenekfölött áll, ami nem magyar. Nincsen abban semmi Isteni, mert minden világi, nagyon is világi”. Ezt mondja G. úr. A magyar katolicizmus az államhatalomnak egyszerű politikai fegyvere volt. Stb. Ez a cél megnyilvánult a magyar királyoknak a római katolikus egyház keretén belül élvezett

azon jogaiban, melyeket ő pontonként mint valami szörnyűségeket ismertet olvasóival. Pedig az olvasó inkább szörnyűködhetne azon a szűk látókörön, mi egy egyetemi tanárnál, aki még egy (balkáni) tudós akadémiának tagja is, igazán meglepő. Pedig nézhetne ő a világ mind a négy tája felé: keleten ott láthatná Bizanczot, hol a császárnak egyházi hatalma teljes (ez az a Caesaro papizmus, mit G. úr Magyarországon keres) a Codex Theodosianusban, továbbá Justinianus Codexében és Novelláiban ez codificálva is van. Északon ott láthatná az orosz cárnak egyházfői hatalmát, melynek a görögkeleti egyház nem több, mint egyik hatalmi factora.*) Délen ott van a „Siculica monarchia“, míg Nyugatra fordulva ott van a Kelettel ellentétes világ a maga kulturájával, melyet a középkorban, sőt egy darabig az újban is, csak a róm. kath. egyház képvisel. Nyugat a latin liturgikus nyelv egysége által mint egy monarchikus egyetemességre törekszik, míg Kelet a nemzeti egyedek foederális szövetezésének alakját vette fel. Nyugaton az egyház és állam közti viszony még csak kialakulóban, mintegy az erjedés állapotában van, és két szélsőség között mozog. Ez a két szélsőség a világi hatalom részéről a frank királyok, Nagy Károly, az Ottók, Henrikek, Hohenstaufok. Az egyházi hatalom részéről pedig a Hildebrandi eszmekörben mozgó pápák, valamint a III. Incze korában uralkodó egyházhatalmi állapotok között található fel. Mindaz, amiken G. úr Magyarország történetében olyan nagyon szörnyűködik, nem egyéb, mint egy *középszer*, mi egyaránt távol van Kelet, Észak, Dél és Nyugat szélsőségeitől, épen úgy, mint Magyarország geographiai fekvése. Ezt mi magyarok hazánk történelmének javára írjuk.

A magyar királynak a róm. kath. pártikuláris magyar egyházban elfoglalt helyzetére és hatalmi viszonyaira nézve pedig egész irodalomra található Verböczytől Pázmány Péterig és innen a mai napig. Csak manapság kezdi szárnyát bontogatni egy olyan irodalmi irányzat, mely megkísérli a magyar nemzetet ért nagy katasztrófát jó alkalmul felhasználni a mi régi magyar egyházjogunk kikezdésére.

*

Nem időzhetek tovább a magyar állam és a róm. kath. egyház közötti viszony történetének részletezésénél. Mert a nyu-

*) L. Masaryk i. m. 94. és köv. II.

gati egyház és a nyugati állam viszonyának története talán G. úr kivételével úgyis mindenki előtt ismeretes. Inkább kell foglalkoznom a magyar szent Korona eszmevilágával, azért, mert G. úr felfogása szerint az erdélyi róm. kath. Státus vagyona felett a román állam azon a jogalapon rendelkezhet, hogy Erdély meghódításával a román államra szállott mindazon jog, mely Erdély földjén hajdan a magyar szent Koronát illette meg. Ezzel annál inkább kell foglalkoznom, mert a magyar jogtörténelemnek ez a lapja ismeretlen a nem-magyarok előtt.

Európa népeinek története mindenütt a fő-hatalom körül való küzdelem körül forog. Uralkodó és az ország népe úgy állanak egymással szemben, mint két küzdő fél. Majd az uralkodó él kíméletlenül a maga zsarnoki hatalmával, amint ezt Spanyolországban, Franciaországban, Itáliában, Angliában láttuk. Majd az alattvalók teszik uralkodójukat árnyékhatalommá, mint Lengyelországban, avagy vérpadra viszik, mint XVI. Lajost, I. Károly angol királyt, Marino Falieri Dogét.

Magyarországon is folyik ilyen küzdelem a hatalomért, ez a küzdelem azonban ilyen végletekbe nem megy. Nálunk király és alattvalók nem állottak egymással szemben ilyen me-reven. Ami más országokban nem sikerült, az itt a Duna—Tisza mellett sikerült. A magyar a maga eszme-világában a szent Korona fogalma révén egy olyan szimbolumhoz jutott, hol se a király félretolva, se az alattvalók elnyomva nem lettek, hanem találkoztak egy magasabb fogalomban, egy magasabb egysé-gben, a szent Korona szimbolumában, mely úgy a királyt, mint a nemzetek mintegy magasabb egységnek két alkotó elemét egyesíti.

A koronázás eredetileg nem magyar eredetű és nem is lett mindjárt egy kifejlett fogalommá, hanem idő folytán nyerte csak alkotmányjogi jelentőségét. Kezdődik ez a kialakulás Kál-mán királlyal (1095). III. Béla korában (1173) határozottan fel-ismerhető, II. Endre korában (1205) a koronázási esküben már ott találjuk mint alkotmányunknak biztosítékát. Az Árpád-ház kihaltával (1301) a szent Korona alkotmányunknak elsőrendű tényezője, melyről Verböczy (1498) mint immár teljesen kiala-

kult hatalmi intézményről, sőt minden jognak és hatalomnak gyökeréről és forrásáról beszélhet.

Nem az állami életnek természetéről való elvont okoskodás teremtette azt meg, hanem maga a magyar államnak reális élete a maga tényeivel. Csak később következett be azután annak elméleti tudományos kifejtése a XVIII. század végén, míg végül 1848-ban, amint ez az elmélet eredetét a való életnek köszönhette, úgy a változott koreszmék azt megis változtatták, 1848 után a magyar földnek tulajdonjoga nem szorítkozott többé a szent Korona tagjaira, valamint az államhatalomban való részesedés sem. A Koronának főtulajdonjoga megszűnt az egész állam területe fölött. De a nagy átalakulás érintetlenül hagyta a régi magyar jognak éltető lelkét. Ez pedig: államhatalmunknak alkotmányos természete, a király és a nemzetnek szinthézise, vagyis egységes kapcsolata ugyanaz mai nap is, ami volt 700 évvel ezelőtt.

A magyar alkotmány történeti alkotmány, mi azt jelenti, hogy a nemzet a maga közhatalmi szervezetének egyes részeit hosszas időkre visszamenő államéletében, a történeti fejlődés folyamán fokozatosan fejlesztette ki, emellett azonban alkotmányának alapelve és lényege ugyanaz maradt. Így: a főhatalomnak közhatalmi természete, mely a király és a nemzetnek magasabb egységében áll, továbbá az államhatalomnak korlátozottsága, magának a királyi hatalomnak átruházott természete egyszóval alkotmányuknak főelvei az ősidőkre vihetők vissza.

Mindezt azért volt szükséges itt előrebocsátani, mert a szent Korona elméletének ismerete — ha mindjárt vázlatosan is — okvetlenül szükséges ahhoz, hogy most már tulajdonképeni célunkhoz érve, a szent Koronának az ország területéhez való viszonyára térjünk át, és e viszonyt helyesen ismerhessük és tárgyalhassuk.

Ez a viszony különbözik a nyugati Európában uralkodott viszonyoktól, mert ezekben nem az állami, hanem az uralkodói főtulajdonnal találkozunk. Itt az a felfogás érvényesült, hogy az ország egész területének földesura a király és a király főtulajdonával szemben minden másnak csak haszonélvezeti joga van. Ez az alapja a tartományi fennségnek és innen származnak a

közhatalmi jogok. A királyi főtulajdonjognak „dominium cmi-nens” nevet adtak a Kornak elméleti tudósai.*)

Magyarországon másképen gondolkoztak. Itt az ország területe nem a királynak, hanem a szent Koronának területe. A „szent Korona országai” mai nap is használatos kifejezés. Ez a terület nem a királyé, hanem a szent Koronáé, egy magasabb fogalomé, mely a királlyal nem egy és ugyanaz, mert a király a szent Korona fogalmának csak az egyik eleme, ki a nemzettel együtt teszi ki a szent Korona fogalmát. A királyi hatalomnak tartalmában benne van a királynak adományozási joga is. Ez a birtokadományozási jog semmi ízében nem magánjog, mert ez a királyt csak mint a közhatalom gyakorlására hivatott alanyt illeti meg. A király nem az ő magánvagyonából adományoz, hanem adományozási joga onnan van, mert a szent Koronának ezen hatalma a koronázás ténye által reáruháztatott. A Korona nem egyéb, mint a király és a nemzet a maga egységében. Ennélfogva a királyi adomány sem létesíthet magánjogi viszonyt az adományozó király és a megadományozott között.**)

Az 1848: XV. t.-c. megszüntette a királyi adomány rendszerét az 1852 ösiségi pátens annak gyakorlatát, de az ősrégi eszme ma is él.

A magyar szent Korona eszméje, úgy, amint az 1848-ig fennállott, egy organikus és növekvő fejlődésnek eredménye. Amint ahhoz újabb és újabb fejlemények járultak, úgy bővült a magyar alkotmány is. Együtt él és nő az az országgal. Alapvető és lényeges különbség ez Magyarországnak és más országoknak története között. 1848 óta 70 évnek világfejlődése a régi magyar jogot átalakította ugyan, de áll annak ma is eszmei alapja: a magyar nemzetnek politikai egysége tekintet nélkül az ország határainak eltolódására, amint az a történelem folyamán észlelhető. A szent Korona joga nem szállt se a török szultánokra, se a római császárokra, még I. Ferencz Józsefre is csak akkor szállott, mikor őt az ország királlyá koronázta 1867-ben.

*) Franciaországban a király uradalma és Franciaország területe egy és ugyanaz.

**) Jus regium dicitur jurisdictio S. Coronae Regni in bonis ac juribus possessionariis. Werbőczy H. K. I. 24.

Nem száll az Romániára sem.

A tudósok most kísérleteznek a vérátömlesztéssel, eddig nem nagy eredménnyel. A szent Korona eszméinek átömlesztése Románia ereibe lehetetlenség. Kár ezt erőltetni. Mondják ki egyszerűen a román politikusok, hogy ezt, vagy azt a vagyont elvesszük, azért, mert — megtehetjük, mert az entente nekünk ezt is megengedi. Mikor már úgyis megfosztottak bennünket mindentől, amit elvihettek, ne vegyék el tőlünk még tör-ténelmünket is.

Romániának 1800 éves története elég dús úgyis értékes anyagban. Elégedjenek meg vele, úgy amint ők azt meg-alkották.

*

Az erdélyi róm. kath. püspökség autonómiájának helyzete az új (1918) Codex szerint.)*

Az 1918 május 19.-én életbe lépett (új) Codex az erdélyi róm. kath. autonómiával, mint régi joggal szemben teljes el- ismeréssel van, aminthogy a Codex egyáltalában a már meglévő régi jogot nem irtja, nem törli, hanem bölcsen értékeli. A Codex 6. canonja elvül mondja ki, hogy az eddig érvényes jogi rendet továbbra is érvényben tartja a régi jogot, és csak a szükséges változtatásokat teszi meg azokon. A régi jog anyagát 4 cso- portba osztja: 1. concordatumok, 2. szerzett jogok (privilegiu- mok és engedmények), 3. nem írott jog (szokásjog), 4. írott jog (törvények, canonok, statutumok) csoportjára.

A négy csoport közül a harmadik az, hova az erdélyi róm. kath. püspökség jogát sorolnunk kell, és ezen csoportra vonat- kozó határozatokat kell megismernünk, hogy annak a Codexhez való viszonyát kimutathassuk. Az erdélyi róm. kath. autonómia nem valami engedélyezett jogi alakulás, mert azt semmiféle fe- lettes egyházi hatóság nem engedélyezte. Nem származik az az államtól, mert meg volt az mielőtt az államtörvények azzal foglalkoztak volna. Ezt az autonómiát nem létesítették sem egy- házi törvények, canonok, statutumok. Úgy nőtt ez ki a néplélek termőföldjéből a szükség által fakasztva önmagától, mint va-

*) X. Pius pápa Codexe, melyet utódja, XV. Benedek 1917 május 27.-én kihirdetett és 1918. évi pünkösöd napján (május 19.) hatályba léptetett.

lami szokás, melyben a népnek lelke megalkotta magának az életnek azon feltételeit, melyeknek hiányában a katolikus egyház Erdélyben életben nem maradhatott volna. A Codexben formulázott jog az egész világra kötelező törvény (lex generalis), ezzel szemben az erdélyi katolikus autonómia egy helyi szokásjog (consuetudo particularis). A Codex felállítja azt az általános elvet, hogy *az általános törvény nem törli el a rész-szerű (particularis) szokásjogot*. Canon 39. A kimondott *általános* elv értelmében tehát a Codex helybenhagyja az erdélyi autonómiát, mint szokásjogot. Ezen általános elvet *részletesen* is kifejti a Can. 5. következőképen:

a) A jelenleg (1918 május 19.) érvényben lévő szokásjogot, ha az a Codex-el ellenkezik csak akkor törli el, ha a Codexnek canonjai ezt *határozott szavakkal* eltörlik.

b) Ha az ilyen szokásjog már százéves, vagy emberemlékezetet meghaladó idő óta áll fenn, az tovább is érvényben maradhat, ha a megyéspüspök bölcsessége úgy véli, hogy azt megszüntetni oktalanság lenne.

Az erdélyi autonómia már több mint 400 éves, püspöke az ellen soha kifogást nem tett, a Codexnek pedig egyetlen szava sincs, mely ezt a szokásjogot eltörlőné. Így tehát *az erdélyi autonómia* az új Codex értelmében *eddig állapotában továbbra is fennmaradhat*.

De ne tekintsük annak négyszázéves múltját, és képzeljük úgy, mintha az csak most napjainkban keletkeznék és akkor arról győződhetünk meg, hogy az erdélyi katolikus autonómia, mint újszülött is megélhet, mert a Codex a szokásjog keletkezését nemcsak nem tiltja, hanem megengedi, ha az a Codex által kikötött feltételeknek megfelel. Nevezetesen:

1. A szokásjogot olyan közönség alkossa, mely képes az egyházi törvényeknek kötelező erejét magára nézve legalábbis elismerni. Az erdélyi róm. kath. egyházmegye tehát képes szokásjogot alkotni.

2. A megalkotott szokásjog se az isteni, se a természeti joggal ne ellenkezzék, az egyház jogára káros ne legyen, legyen észszerű és 40 évig tartson. Észszerű pedig az olyan szokás, melyet a jog határozott szavakkal nem kárhoztat.

3. A szokást a jogalkotó közönség tudatosan és azzal a szándékkal alkossa, hogy ezáltal magát kötelezze (*animus se obligandi*).

4. A szokást se ellenkező törvény, se ellenkező szokás meg ne szüntesse. A törvény pedig a vele ellenkező szokást csak akkor szünteti meg, ha ezt határozott szavakkal kijelenti, de a százéves és az emberi emlékezetet meghaladó szokás még ekkor is érvényben marad.

A közönséges törvény (a Codex ilyen) a particularis szokásjogot (az erdélyi kath. autonómia ilyen) el nem törli.

Az új Codex tehát az erdélyi róm. katolikus püspöki megye autonómiáját még akkor se törölné el, ha ez most keletkezett volna.

Épen abban áll az új Codexnek korszakos jelentősége, hogy véget vetett a canonjogban uralkodott azon bizonytalanságnak, mely az utolsó Codex óta (1298) máig nőttön-nőtt és felettébb nehezzé tette a canonjognak még a megismerését is. Az új Codex ezt a sokfelé szétszórt joganyagot kimerítően és véglegesen szabályozta, egyedül kötelező alakba öntötte. Így most már az erdélyi róm. katolikus püspökség régi autonómiája is *végképen biztosítva lett*, annak megváltoztatása csak a Codex 17. canonában meghatározott módon lehetséges. A Codex szavai pedig nem tűnnek semmiféle elmagyarázást, mert a legszigorúbban értelmezendők (can. 19). Sőt még ha valaha a jövőben egy olyan törvény hozatnék, mely az erdélyi róm. katolikus autonómia jogával ellentétes volna, az ezt csak abban az esetben változtatná meg, ha ezt a szándékát határozott szavakkal kifejezi (can. 22). Ha pedig ezen erdélyi jog érvényessége iránt kétség támadna, a jogi vélelem mindig a particuláris jognak érvénye mellett harcol és a régi jogot nem engedi, sőt a későbbi törvényt kell a régi joghoz lehetőleg alkalmaztatni (can. 23).

G. úr munkájának 39. és 40. lapján nem ismeri el, hogy az erdélyi róm. katolikusoknak már a XVI. században egyházi autonómiájuk lett volna. Ilyen autonómia nem volt, mert az lehetetlenség, mondja ő. A katolikus status nem volt egyházi szervezet, hanem politikai párt. Állítását azzal bizonyítja,

hogy az erdélyi törvényekben — az Approbátákban — a katolikusok autonómiájáról semmi említés nincs. Ha ő (G. úr) tréfálni akarna és az erdélyi katolikusok mai jogi helyzetének megállapítása céljából elővenné az Approbatae Constitutiones-t, attól fél, hogy az nem volna nekik semmiképpen se megfelelő. Jobb, ha nem is említi többé az Approbátákat, ahol a katolikus status ne keressen semmi támaszt, mert egyáltalában nem is találhat. Azok inkább elrontanák számításait. A katolikus status nem volt az egyháznak autonóm vezetési szerve, hanem egy katolikus politikai párt és semmi több. — mondja ő. Köszönjük G. úrnak, hogy olyan jóakarónk, nem akar velünk tréfálni, sőt még névvel se akarja többé emlegetni az Approbátákat. Mi sem tréfálkozunk. És csak emlékeztetni akarjuk őt valamire, miről tudományos búvárkódásai közepette megfeledkezett. Számításaiból kihagyott egy jelentékeny tényezőt: a *szokásjogot*, a jogok életfejlődésének ezt az ősalakját. Az erdélyi róm. kath. autonómia szokás útján keletkezett, melynek megindítója a szükség vala. Ezt bővebben fejtegetni a hely szűke miatt nem lehet. Meg kell tehát elégednünk annyival, hogy mikor a reformáció Erdélybe eljutott, Erdély lakosságának nagyobb része azt elfogadta. A székelyföldi nép azonban híven megmaradt ugyan a régi hit mellett, de Erdély többi katolikusaival együtt a többséghez mérten nemcsak kisebbségben volt, sőt egyházi helyzete is válságos volt, nem úgy, mint a kalvinistáké, lutheránusoké, vagy az unitáriusoké. Ezek a protestáns egyház demokratikus elveinél fogva kormányzatukat és közigazgatásukat kellően elláthatták önmaguk. De a róm. kath. egyház hierarchikus alkotmánya a maga híveit megakadályozta az egyházi ügyek intézésében. Midőn Statileo püspök 1542-ben meghalt, a püspöki szék üres maradt 11 évig, utóda Bornemisza püspök is három év múlva már elhagyta helyét és újból püspök nélkül maradt Erdély egészen Náprágyi Demeter püspökig (1597), de négy év múlva ez is távozik és újra nincs püspök 1618-ig, amidőn Bethlen Gábor Fejérdi Márton személyében püspöki helyettest nevezett ki. Elmúlt tehát 76 év rendes püspöki kormányzat nélkül. Sőt még ezután sem volt rendes kormányzat egészen addig, míg Szelepcsényi György primás Szárhegyi Mihály esztergomi papot különös joghatósággal

1666-ban Erdélybe nem küldte. Több mint száz év múlt el tehát, mialatt Erdélyben az egyház felsőbb kormányzatára nézve semmi intézkedés semmi irányban nem történt.

A mindennapi élet azonban nem vár az ilyen intézkedésre és a maga szükségleteit kíméletlenül sürgeti. Így azután, ha semmi más egyéb, hát a gazdasági tényezők kényszerítették a híveket, hogy segítsenek magukon úgy, ahogy tudnak. És a székely községek híven gondoskodtak is saját plébániáiknak szükségleteiről. Papjaikat tartották, sőt maguknak templomokat is építettek. Így alakult ki az a szokás, mely a laikusoknak ingerenciáját szükségképen maga után vonta egyéb ügyekben is. A gazdasági tényezőkhöz járult a hívek buzgalma, az ország törvényhozása és végül a kormányzó hatalma. Ezekből zsendült ki a szokásjog, mikor is püspök hiányában a róm. kath. hívők papjaikkal egyetértve önmaguk intézkedtek nemcsak iskoláikról, papjaikról, plébániáikról, a pastorationról, templomok karbantartásáról, védelméről, jövedelmeiről, sőt peres ügyek intézéséről is.*)

Róma tehát nemcsak tudomásul vette a bíráskodásban való részesedést, sőt arra utasítást is adott. A bíráskodás pedig abban az időben több volt, mint manapság, mert magában foglalta az egész *jurisdictio*-t.

Ilyen úton azután megtalálhatjuk az okát annak, hogy egészen 1653-ig miért nincs erdélyi törvény, mely határozott szavakkal nem egyedül a róm. kath., hanem egyáltalán a recepta religiók önkormányzati jogát csak egy szóval is említené. Akkor még az „autonómia”-nak még csak nevét se ismerték, nemhogy fogalmát tudták volna, azt pedig nem tudhatták előre, hogy akad 1924-ben a Cluj-i egyetemnek egy tanára, aki a szokásjogról nem vesz tudomást, az *Approbatákat* nem is akarja többé említeni, mert nem akar tréfálkozni. Pedig Bucurestől nyugatra így volt ez mindenütt Európában, hogy a szokásjog korábban volt, mint az írottjog. *Droit coutumier*, *commun law*, *Landrecht* mindenütt volt már és csak azután következett az

*) Báthory Endre bibornoknak a szent Széktől nyert utasításában ezt olvassuk: „*Seniorem eligere pro Archipresbytero Senior convocatis doctioribus jus dicat, appellatio in magnis casibus detur ad Cardinalem*”. L. Bochkor: Az erdélyi kath. Autonomia 214. l.

írottjog. Werbőczy is csak a XVI. században foglalta írásba a magyar szokásjogot (*jus consuetudinarium*), de Magyarországról nem is szólok. Mert mi magyarok nem versenyezhetünk a románokkal, kiknek „ősei” már 2264 év előtt szokásjoggal kezdték, amíg a „*Leges XII. tabularum*”-ot a decemvirek közé nem tették. Sőt a rómaiaknak mai „unokái”, a románok is megelégedtek a szokásjoggal mindaddig, míg végre a francia Code Napoléon-t a testvéri ölelkezés közben el nem rekvirálták. Igaz, hogy ez az öltöny nem Románia termetére van szabva, de — mutatós és előkelő.

G. úr munkájának 33. lapján említi, hogy a román vallásügyi miniszter egy törvényjavaslatot dolgozott ki, melynek XII. cikke elrendeli, hogy: „azok a jogok és előjogok, melyeket azon területek uralkodói és kormányai birtak a vallások és vagyonaik felett, melyekből a mai román állam kiegészült, egyenesen a román uralkodóra és kormányra szállanak”

Ugyanott azt állítja, hogy 1921-ben a római pápa megszüntette azokat a jogokat, melyeket eddig a magyar állam bírt az erdélyi katolikus egyház felett, ezzel hatósága alá helyezte a román államnak és királynak csaknem minden privilégiumával, akikre 1918 december 1.-én átszállottak az eddig a magyar állam és a magyar király által bírt jogok. (?!)

A 34. lapon: „a magyarok miután 1918 december 1. óta magukat Magyarországtól elszakítva látták, látván, hogy mi milyen járatlanok vagyunk a jog és a helyzet részleteiben, felhasználták a nemzetünk nagylelkűségét, türelmességét és nemtörődömségét a katolicizmus álarca alatt politikai harcra egy valóságos politikai fellegrárat teremtettek maguknak, hogy nyíltan lebecsüljék úgy azon jogokat, melyek a magyar államról a román államra szállottak, mint ez utóbbinak békés és engedékeny törekvéseit is, hogy fentartsanak egy egyenesen háborús állapotot a magyar katolicizmus és a román állam között. Az úgynevezett erdélyi római katolikus status ez a fellegrár, amely maga részére konfiskálta a román állam jogait. Kihívás a román állammal szemben”.

Hogy pedig rövidkec legyünk, G. úr könyvének nincsenek olyan kegyes céljai, mint ő azt Előszavában kifejti. Az ő célja:

megsemmisíteni az erdélyi róm. kath. Statust, az egyházi javakat pedig a román állam javára konfiskálni. Hogy ezt a nem épen kegyes célt elfogadhatóvá tegye, a tudomány fegyvertárába nyúl, jogi alapot keres és két munkámra hivatkozik. Az egyik az „Egyházjog” című munkám, a másiknak címe: „Az egyházi vagyontulajdonjogának alanyáról általában és különösen Magyarországon”. Ez utóbbiban főképen jogtörténelmi fejtegetések vannak. G. úr ezekből idézeteket közöl, amint a maga céljára azokat épen alkalmasoknak gondolja. De nem idézi azt a végső eredményt, amelyet mint munkálatom végső megállapítását a következő szavakba foglaltam össze:

„A magyar katolikus egyházi vagyontulajdona és tulajdonjoga *a mi modern jogi fogalmaink és felfogásunk kategóriáiba bele nem illeszthető.* Egy egészen sajátos természetű jogi képződmény az, mely nagyban különbözik mindattól, amit a modern jogász tulajdon, tulajdonjog és birtok fogalma alatt ismer. A modern tulajdon és birtok fogalma, tárgya, tartalma, úgy azoknak ma ismeretes és a gyakorlati életben előforduló nevei, valamint a magyar katolikus egyházi vagyontulajdon között mélyreható különbség van, elannyira, hogy mai fogalmaink szerint a *magyar katolikus egyházi vagyontulajdon jogi fogalma nem konstruálható.*”

„Maradványa az egy régi és ma már letűnt időnek, amidőn azok a tényezők, amelyek a mai jogéletnek alaptényezői: állam, jogélet egysége, individuális szabadság, az egyéniségnek elismerése és annyi sok más egyéb vagy még nem léteztek, vagy a fejlettségnek alacsony fokán állottak. Ellenben létezett olyan közgazdasági, kormányzati, honvédelmi rendszer, mely ma már nem létezik. A földbirtok nevezetes politikai fogalom volt, melyen nyugodott az államnak önkormányzata, igazságszolgáltatása, törvényhozása, védelme. Ez az oka annak, hogy a magyar egyházi vagyontulajdon csak részben tartozott és tartozik a magánjog keretébe, nagyrésze pedig átnyúlik a magyar államjog területére. Magánjog és államjog pedig egymással olyan összefüggésben állanak, hogy a magánjogi vizsgálatának csakhamar át kell csapni a közjog mesgyéjén, ami minden modern meghatározást lehetetlenné tesz”.

„Ez az oka annak, hogy a magyar egyházi vagyontulajdonjogának alanyát adni *a mai jognézlet mellett nem lehet.* Az

egyházi vagyon fogalma egy történeti fogalom, mellyel szemben az elmélet lefegyverezve áll meg, és e fogalom rejtélye csak akkor nyílik meg, *ha azt azon életviszonyok lényegéből igyekszünk megoldani, melyek azt létrehozták és idűig megtartották*".

A tudománnyal való visszaélés az, ha valaki erőszakolja a tudományt, hogy igazoljon olyan tényeket, melyeknek a nyers erő és a politikai conjuncturákon kívül egyéb igazolása nincs.

Tiltakozom az ellen, hogy munkámat bárki is igazi értelméből kiforgatva, annak olyan értelmet tulajdonítson, mi tőlem távol áll. Ez ellen a leghatározottabban óvást emelek, és mint inunkáimnak valótlán beállítását visszautasítom.

*

Végső eredmény gyanánt megállapíthatjuk: hogy Ghibu úr a ma Romániában uralkodó áramlatba merülve, elveszti helyes elvi orientációját, érzések, fantasmagoriák, szertelenségek messze elterelik őt az objectiv, logikus gondolatfűzéstől. Nem elégszik meg a történeti adatok positiv eredményével, hanem fut kalandos eszmék után és tudomány gyanánt szeretné feltüntetni azokat az ábrándokat, melyekkel önmagát tüzei, ezzel azonban a tudományt profanizálja. Legfurfangosabbnak akkor véli magát, mikor egy nagy valótlansággal próbál halálos döfést mérni arra, mit eddig a tudománynak sikerült megállapítani. A történet homlokterébe következetesen a gyűlölet érzelmét állítja. Máskülönben a történelmi tényeknek figyelmes revíziója komoly értéket jelentene a tudomány számára, de már a múltnak hamis odaállítása veszedelmet rejt magában, ha az nem megfelelő erkölcsi control mellett jelenik meg a tömeg személelőtt. A komoly tudománynak kötelessége volna alárendelni az érzelmi és sugallatszerű spekulációt a józan gondolkodás és logika eszközeinek; alárendelni az olyan kitalálásokat, melyek a hangulatok és sejtések kódébe vesznek. Nem volna szabad elkalandozni egy olyan történet szemléletbe, amelynek nem a positiv tudás az alapja, hanem hiszékenység, szuggestió és a történeti forrásokkal való játék.

Kosutány Ignác.

121

